

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií

**Zvláštnosti výchovných programů u
cizojazyčných odsouzených ve věznici**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Antonín Olejníček

Vypracoval:
Jakub Nemáš

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Zvláštnosti výchovných programů u cizojazyčných odsouzených ve věznici* zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 27. dubna 2009

Jakub Nemáš

Poděkování

Děkuji doc. PhDr. Antonínu Olejníčkovi za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Jakub Nemáš

OBSAH

Úvod	6
TEORETICKÁ ČÁST	8
1 Cizinci v České republice	9
1.1 Vietnamci	10
1.2 Ukrajinci	13
1.3 Bulhaři	14
1.4 Někteří další cizinci	16
2 Výkon trestu odnětí svobody u cizinců	17
2.1 Výkon trestu odnětí svobody a jeho účel	17
2.2 Specifika výkonu trestu u cizinců	18
2.3 Práva odsouzených	19
2.4 Programy zacházení	20
PRAKTICKÁ ČÁST	26
3 Výzkum vytváření podmínek výkonu trestu odnětí svobody u cizinců	27
3.1 Cíl výzkumu a použitá metoda	27
3.2 Složení výběrového souboru	28
3.3 Výsledky výzkumu	29
Závěr	35
Seznam použité literatury	37
PŘÍLOHY	38

Anotace

Bakalářská práce na téma „Zvláštnosti výchovných programů u cizojazyčných odsouzených ve věznicích“ se zabývá jedním z nepříliš frekventovaných témat našeho vězeňství, kterým je výkon trestu odnětí svobody cizinců. Práce má část teoretickou a praktickou. V teoretické části jsou zahrnuty dvě kapitoly. První z nich řeší otázku pobytu cizinců na našem území, která souvisí se zvýšenou migrací po pádu tzv. železné opony. V této kapitole jsou současně charakterizovány určité skupiny cizinců, které pobývají na našem území. Druhá kapitola se zabývá přímo výkonem trestu cizinců. V ní je charakterizován výkon trestu odnětí svobody a jeho účel, specifika výkonu trestu u cizinců, práva odsouzených s přihlédnutím k cizincům a vymezen pojem „program zacházení“. V praktické části jsou shrnuty výsledky výzkumu, který byl k dané problematice proveden v některých českých věznicích, ve kterých vykonávají svůj trest i cizinci.

Klíčová slova

trest odnětí svobody, výkon trestu, cizinci, program zacházení

Annotation

The work for the bachelor's degree "Particularities of Educational Programs for Convicts in Prisons Speaking Foreign Languages" addresses one of not very frequent subjects of our prison system, i.e. execution of imprisonment by foreigners. The work consists of theoretical and practical parts. The theoretical part includes two chapters. The first of them addresses the issue of foreigners' residence in our country, which is connected with the increased migration after the fall of the so-called Iron Curtain. Certain groups of foreigners residing in our country are also characterized in the first chapter. The second chapter directly addresses execution of imprisonment by foreigners. The second chapter characterizes execution of imprisonment and the purpose thereof, particularities of execution of imprisonment by foreigners and rights of convicts, taking into account foreigners, and defines the term "treatment program". The practical part summarizes the results of the research concerning these issues that was carried out in certain Czech prisons where foreigners execute imprisonment sentences.

Key words:

imprisonment, execution of imprisonment, foreigners and treatment program.

Úvod

Jedním z problémů naší současné společnosti je kriminalita, která v porovnání s obdobím před rokem 1989 narostla několikanásobně. S kriminalitou je spojena i problematika trestu, respektive trestání, do které již tradičně náleží i trest odnětí svobody jako jedna z forem trestu za spáchané trestné činy. Další tendencí, která se u nás v posledních zhruba dvaceti letech projevila, je zvýšená migrace cizinců z různých částí světa. Poněvadž se páchaní trestné činnosti nevyhnulo a nevyhýbá ani jim, musela naše justice i vězeňství řešit problém výkonu jejich trestu, poněvadž pro většinu cizinců jsou typická někdy i poměrně výrazná specifika kultur, kterou si přinášejí ze země, z níž pocházejí.

Tato práce se zabývá jedním z aspektů problematiky výkonu trestu odnětí svobody, kterou jsou specifika výchovných programů u cizinců, kteří primárně nehovoří českým jazykem. Cílem práce, který jsem si vytknul před započítím jejího zpracovávání, je poukázat na specifika příslušníků některých národů, s nimiž je možné se u nás v současnosti setkat, vysvětlit samotný pojem „program zacházení“, který tvoří nosnou část výchovného působení na odsouzené ve věznici, a konečně v praktické části zjistit, jak jsou případně využívány možnosti diferencovaného výchovného působení na cizojazyčné odsouzené ve věznicích.

První kapitola se tak zabývá tím, kolik je u nás v současnosti cizinců. V této kapitole jsou charakterizovány vybrané národy z těch, které u nás v současné době nejvíce pobývají. Smyslem je poukázat na odlišnosti jejich kultur, z čehož více vynikne nutnost individuálního přístupu při výchovném působení na tyto jedince v případě jejich odsouzení a během následného výkonu trestu odnětí svobody.

Obsahem druhé kapitoly je vymezení pojmu „program zacházení“. V souvislosti s jeho vymezením jsou zde uvedeny zásady, které je důležité při tvorbě programu zacházení dodržet, dále jsou zde uvedeny druhy programů zacházení a blíže rozvedeny jednotlivé oblasti výchovného působení. Tento výklad zde navazuje na specifikaci účelu trestu a uvedení odlišností výkonu trestu odnětí svobody u cizinců, jakož i práv během výkonu trestu, která jsou zde uvedena se zřetelem k řešené problematice.

Poslední kapitola tvoří praktickou část práce, jejímž cílem bylo prostřednictvím deskriptivního výzkumu zjistit, jak jsou v praktickém životě využívány ze strany

vězeňského personálu možnosti individualizace výkonu trestu ve vztahu k cizojazyčným odsouzeným. Tento výzkum byl proveden za využití metody dotazníku v některých našich věznicích, kde si odpykávají trest odnětí svobody cizinci. Výzkum tu byl zaměřen do oblastí sociálních, kulturních a vzdělávacích potřeb cizojazyčných odsouzených.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Cizinci v České republice

Po roce 1989 bylo možné pozorovat u nás zvýšenou migraci cizinců z různých zemí. Tato situace souvisela pádem tzv. železné opony, který umožnil jednak našim občanům cestovat za hranice, jednak s sebou přinesl zvýšený pohyb cizinců k nám. Policejní statistiky uvádí, že ke dni 31. prosince 2004 u nás žilo 99 467 cizinců s povoleným trvalým pobytem. Z údajů ministerstva práce a sociálních věcí přitom vyplývá, že v naší zemi pobývá přibližně 53 % cizinců z ekonomických důvodů, poněvadž v zmíněném roce bylo u nás oficiálně registrováno přibližně 160 tisíc zahraničních pracovníků.

K nejpočetnějším skupinám cizinců, kteří měli u nás ke dni 31. prosince 2004 povolen trvalý pobyt, byli státní příslušníci:¹

- Vietnamu – těchto u nás bylo registrováno 20 689 s povoleným trvalým pobytem;
- Slovenska – bylo registrováno 16 976 osob s povoleným trvalým pobytem;
- Ukrajiny – bylo jich u nás 13 262 s povoleným trvalým pobytem;
- Polska – registrováno 11 511 osob z této země s povoleným trvalým pobytem;
- Ruska – registrováno 5 592 osob s povoleným trvalým pobytem;
- Německa – evidováno 3530 osob s povoleným trvalým pobytem;
- Bulharska – zjištěno 2 326 osob s povoleným trvalým pobytem;
- Srbska a Černé Hory – těchto bylo registrováno 2 164 s povoleným trvalým pobytem.

Zvýšený příliv cizinců byl současně provázen nárůstem jejich kriminality, s nímž bylo nutné se taktéž vypořádat. V posledních letech je nutno konstatovat, že cizinci se velkým dílem podílejí na té nejnebezpečnější kriminalitě, kterou je organizovaná kriminalita. O této skutečnosti svědčí i výsledek výzkumu, který byl proveden v souvislosti se zpracováním této práce, kdy respondenti uváděli mimo jiné i právní kvalifikaci skutků, pro které byli odsouzeni k trestu odnětí svobody.

¹ BUDILOVÁ, L., HIRT, T. *Policista v multikulturním prostředí. Informační manuál pro Policii ČR.* Praha, 2006, s. 51.

O tom, že kriminalita cizinců je poměrně závažným jevem, svědčí i údaje uvedené v níže uvedené tabulce, která uvádí celkové stavy vězňů – cizinců ke dni 29. února 2008.

Tabulka 1 Počty cizinců ve věznicích k 29. únoru 2008

Vězni	Cizinci			
	Muži	Ženy	Celkem	Rozdíl k 31. 1.
Vyhošřovací vazba	50	5	55	10
Vydávací vazba	32	2	34	2
Obvinění	417	33	450	10
Odsouzení	844	20	864	- 7
Celkem	1 343	60	1 403	256

1.1 Vietnamci

Příchod Vietnamců do Čech. Příchod osob z Vietnamu k nám probíhal od roku 1956 v několika vlnách. Zpočátku u nás působili na základě mezistátních dohod mezi ČSSR a Vietnamem. Na jejich základě k nám přijížděli učni, stážisté a pracovníci z Vietnamu, kterých zde bylo několik desítek tisíc. Na počátku ekonomické transformace naší země byla s řadou vietnamských pracovníků rozvázána další pracovní spolupráce, poněvadž pro ně nebylo v továrnách, kde byli doposud zaměstnáni, místo. Za této situace velké množství státních příslušníků Vietnamu využilo nabízené příležitost získat živnostenský list a začít podnikat, čímž by jim vznikl důvod k legálnímu pobytu v zemi. Na počátku 90. let minulého století se k nám také vrátila řada vietnamských občanů, kteří u nás působili v minulosti, a kteří tak znali jak prostředí a jazyk. Vedle toho k nám v této době migrovali i Vietnamci z okolních zemí. V poslední dekádě loňského století sloužil Vietnamcům jako zdroj obživy u nás stánkový prodej spotřebního zboží, zejména cigaret, oděvů, elektroniky a jiného obdobného sortimentu. V posledním období můžeme pozorovat u Vietnamců tendenci k otevírání kamenných obchodů, v nichž již zaměstnávají naše státní občany jako prodavače. V této souvislosti je tak možné konstatovat, že Vietnamci jsou jedinými

imigranty, kteří vytvářejí pracovní příležitosti i pro majoritu, a díky tomu ji neohrožují přímou konkurencí na trhu práce.

Jazyk. Vietnamský jazyk má tři základní dialekty. K jeho přepisu se od roku 1910 oficiálně používá latinka. Převážná část vietnamských jmen je složena z příjmení, jména a spojovací slabiky, která je vložena mezi ně. Aby si Vietnamci usnadnili v našem prostředí komunikaci, můžeme v posledních letech pozorovat u nich tendenci, že k vlastnímu k vlastnímu jménu přidávají i české křestní jméno. Děje se tak z důvodu snazší komunikace jejich dětí, které navštěvují naše školy různých stupňů, jakož i ke snadnější komunikaci např. s našimi chůvami, které jim pečují o děti.

Neverbální komunikace. Pro vietnamskou kulturu je charakteristické, že je velmi rozmanitá na nonverbální komunikaci. Některé její prostředky mají ovšem s týmiž prostředky užívanými u nás jiné významy. Jako příklad je možno uvést úsměv, který je Vietnamci používán kromě jiného i v nepříjemných situacích. U Vietnamců může být úsměv též projevem nervozity, podráždění, rozpaků či naopak omluvy. S úsměvem je možné se u Vietnamců setkat i v situacích, kdy nechtějí druhého obtěžovat svými problémy (jako způsob maskování těchto problémů). Nelze ani vyloučit, že úsměv Vietnamci používají i tehdy, jestliže nerozumějí tomu, co je jim sdělováno.

Vietnamci považují za nezdvořilý přímý pohled do očí v průběhu rozhovoru. Přímý pohled může v některých případech vyjadřovat i domýšlivost. Smrkání do kapesníku je považováno za neslušné. Vietnamská pravidla slušného chování vyžadují, aby člověk neobtěžoval své okolí stížnostmi a problémy. U Vietnamců ztrácejí respekt a autoritu osoby vztekající se, křičící nebo jiným přehnaným způsobem projevující své emoce. U Vietnamců je považováno za přiměřené chování umírněné a uctivé, které je provázeno neafektovanými pohyby.

Strava a oblečení. Ke stěžejním pravidlům slušného chování náleží u Vietnamců pravidlo pohostinnosti. V souladu s ním je slušností nabídnout bez jakéhokoliv podnětu pohoštění ve všech situacích a každé osobě, s níž přijdou do styku. Z pohledu řešené problematiky je nutno uvést, že místní strava se od vietnamské do značné míry odlišuje, a proto Vietnamcům trvá v některých případech i poměrně dlouho, než si na ni zvyknou. Velké problémy jim činí například mléko a vybrané výrobky z něj, což je dáno tím, že Vietnamcům chybí enzymy, které jsou nezbytné ke zpracování mléka.

Podobně jako v naší společnosti, i u Vietnamců je kladen důraz na adekvátní oblečení. Z toho důvodu se neseťkáme s krátkými kalhotami na dospělém člověku,

poněvadž toto Vietnamci považují za naprosto nepřipustné. U Vietnamských žen se téměř vůbec nesetkáváme s nošením sukní. Je to zřejmě dáno jejich kulturními tradicemi, poněvadž vietnamský sváteční kroj sestává z dlouhé a přiléhavé tuniky, která je na bocích rozstřižena, a dlouhých volných kalhot z hedvábí.

Hodnoty a normy. Vietnamci za nepřipustné jakékoliv intimnější projevy milenců na veřejnosti. Naproti tomu jsou obvyklé a časté dotyky a objímání mezi přáteli. Pro Vietnamce je příznačné, že mají stálou potřebu být v kontaktu s dalšími lidmi. Proto se často navštěvují. Vietnamci nepovažují přitom ani za nutné svoji návštěvu ohlásit předem. Ve vietnamské kultuře má dominantní roli rodina a děti. Pevné rodinné vazby jsou udržovány i mezi příbuznými poměrně vzdálenými příbuznými. Příslušnost k rodu je odvozována jak z otcovy, tak i matčiny rodové linie. V důsledku toho je každý Vietnamec součástí dvou rodin – své původní a té manželčiny, jejíž součástí se stává sňatkem.

Jiná kulturní specifika. Vietnamci pobývající u nás jsou svým původem především z oblastí bývalého severního Vietnamu. Do naší země přichází z cca šedesáti etnik, která se vyskytují na území dnešního Vietnamu, zejména tzv. Vietové, kteří jsou ve Vietnamu majoritním etnikem tvořícím kolem 84 % veškerého obyvatelstva. Převážná část Vietnamců vyznává buddhismus, avšak v zemi se vyskytuje i poměrně velký počet římských katolíků. Ke zde rozšířeným náboženstvím náleží i taoismus, konfucianství a různé animistické kulty. Tradiční vietnamské normy jsou do značné míry ovlivněny konfucianstvím. Konfucianství je možno v tomto ohledu považovat za zdroj morálních a právních zásad, na kterých je ve Vietnamu postavena a budována tamní rodina. Za významný rys vietnamské kultury je možno považovat kult předků. To se projevuje i existencí domácího oltáře, který je součástí téměř každé vietnamské domácnosti. Takový oltář, který je výrazem úcty k předkům, je velmi často ozdoben takovými předměty, jakými jsou vonné tyčinky, fotografiemi členů rodiny a předků.

Výběr svátků udržovaných Vietnamci u nás. Vietnamci si velmi potrpí na dodržování nikoliv jen již zmíněných tradic, nýbrž i různých svátků. V porovnání s naší kulturou může vyznívat jako paradox to, že Vietnamci neslaví narozeniny. K jimi slaveným svátkům je možné zařadit:²

² BUDILOVÁ, L., HIRT, T. *Policista v multikulturním prostředí. Informační manuál pro Policii ČR.* Praha, 2006, s. 58.

- dny úmrtí nejbližších předků a rodinných příslušníků;
- uctívání předků vždy prvního a patnáctého dne v měsíci;
- Tet Nguyen Dan, tj. lunární Nový rok, jenž zhruba spadá mezi poslední dny ledna a polovinu února; je spojen s největšími oslavami v rodině;
- den střídání rodinných strážných duchů – bývá slaven 23. den 12. měsíce lunárního kalendáře;
- svátek dětí – bývá slaven 15. den 8. měsíce lunárního kalendáře.

V našem kulturním mnohé vietnamské rodiny kromě tradičních vietnamských svátků dodržují i některé místní svátky a tradice, jako např. oslavy narozenin, Silvestra a v některých případech i Štědrý den.

1.2 Ukrajinci

Příchod Ukrajinců do Čech. Pro Ukrajince se stala dnešní Česká republika lákadlem po vyhlášení nezávislosti Ukrajiny v roce 1991 z toho důvodu, neboť se zde projevila hluboká ekonomická krize, a došlo zde k výraznému poklesu životní úrovně. Ukrajinskou migraci do České republiky je tak možné charakterizovat jako ekonomickou. Důvodem k příchodu Ukrajinců k nám jsou i jazyková i geografická blízkost obou států. K nejmasovějšímu přílivu Ukrajinců k nám došlo v letech 1996 až 1997, která byla charakteristická prudkým stavebním rozvojem u nás. Ke dni 31. prosince 2004 bylo u nás registrováno 13 262 Ukrajinců, kteří zde pobývali na základě povolení k trvalému pobytu. Převážná část u nás pobývajících Ukrajinců (přes 80 %) je původem ze západních částí Ukrajiny a Podkarpatské Rusi. Tyto destinace jsou charakteristické vysokou nezaměstnaností a obecně neutěšenou hospodářskou situací.

U pracovní migrace Ukrajinců je charakteristická aktivita tzv. „klientů“. Takto jsou označováni zprostředkovatelé práce, kteří zajišťují Ukrajincům formality nezbytné pro vstup na naše území – víza, pracovní místo, ubytování aj. Za tyto služby si zprostředkovatelé berou od svých krajanů část z jejich výdělku. „Klienti“ se nezřídko dopouštějí vůči svým krajanům trestné činnosti, což souvisí s tím, že jim nezřídko odebírají cestovní doklady za účelem možnosti pozdějšího vydírání a jejich závislosti. Tento problém se vyskytuje hlavně u fyzicky pracujících Ukrajinců. Intelektuálně pracující Ukrajinci jsou u nás v zemi zpravidla legálně a jsou-li vydírání, obracejí na policii.

Ukrajinci jsou u nás soustředováni ponejvíce v Praze a velkých městech, v nichž je pro ně dostatek pracovních příležitostí. Ukrajinci žijící u nás se vyznačují poměrně vysokou vzdělanostní úrovní, když přibližně 70 % jich dosáhlo středoškolského nebo vysokoškolského vzdělání. Tato skutečnost se ale nijak nepromítá do struktury jimi vykonávaných profesí, mezi nimiž převládají profese pomocných nekvalifikovaných dělníků, manuální práce ve stavebnictví, komunálních službách apod.

Kulturní specifika. Kulturní hodnoty a normy Ukrajinců nejsou nijak zásadně odlišné od hodnot a norem naší společnosti. Z náboženství na Ukrajině převažuje pravoslaví. Na západě země je silná i pozice řeckokatolické církve, na severozápadě pak i katolické církve. Ukrajinci nemají důvěru k našim státním i nestátním institucím. Důvěřují pouze řeckokatolické a pravoslavné církvi.

V tradiční ukrajinské patriarchální rodině je muž považován za hlavu rodiny. Jako takový v ní má rozhodující slovo. Na druhé straně je jeho povinností rodinu zabezpečit po materiální stránce. To je také důvod toho, proč velké množství ukrajinských mužů pracuje v zahraničí. V kompetenci žena je starost o každodenní chod domácnosti. Ženy se také nezřídka starají o finanční záležitosti rodiny. Úcta je prokazována starším členům rodiny. Děti mají za povinnost postarat se o starší členy rodiny ve stáří.

Ukrajinská společnost má výrazně maskulinní charakter. Muži si zakládají na svojí důstojnosti a projevech úcty vůči své osobě. Muži tak nezřídka obtížně snášejí, když má jednat s úřednicí rozhodující o jeho záležitostech. Během setkání si muži podávají ruce. Muž může při pozdravu ženu ignorovat. Pouze při formálnějších příležitostech muž ženu líbá na tvář. Stejným způsobem se zdraví ukrajinské ženy mezi sebou.

1.3 Bulhaři

Příchod Bulharů do České republiky. Důvodem migrace Bulharů v posledních zhruba dvaceti letech jsou, obdobně jako u velké části dalších zemí bývalého Východního bloku je neutěšená ekonomická situace v jejich vlasti, s níž souvisí i nízká životní úroveň. Možnost vycestovat za hranice tak využila řada Bulharů, kteří tak zamýšleli řešit svoji špatnou sociální situaci. V průběhu 90. let minulého století tak Bulharsko přišlo o téměř desetinu svých obyvatel. Příchod Bulharů k nám v souvislosti s jejich migračním pohybem do střední a západní Evropy byl pro naši společnost nezvyklou zkušeností, poněvadž v předchozích desetiletích byly vzájemné styky

v podstatě řízené. Příchod Bulharů na naše území se navíc vyznačoval velkým počtem přichozích osob, živelným charakterem příchodu, ale především stykem s odlišnými sociálními i kulturními charakteristikami jedinců.

Migrace Bulharů v historii, která byla spjata s odchodem osob vysoce vzdělaných, popřípadě osob s určitou profesí (typicky např. zahradníků) se výrazně odlišuje od migrace z Bulharska v posledních dvaceti letech, která se děje takřka výhradně z ekonomických důvodů. Proto z Bulharska v posledních dvou desetiletích odcházeli do zahraničí zejména muži v nižším věku bez vyššího vzdělání, kteří se tak mohli uplatnit výhradně v dělnických profesích. Pro bulharské imigranty u nás je charakteristické, že se nesdružují do uzavřených pospolitostí. Větší koncentrace Bulharů jsou u nás zaznamenány v severozápadních Čechách, v pohraničí západních Čech a v průmyslových oblastech na severu Moravy. Na severu Moravy i některých dalších uváděných oblastech je tato skutečnost patrně dána organizovanou migrací pracovníků z Bulharska. Ke dni 31. prosince 2004 pobývalo u nás na základě povolení k trvalému pobytu 2326 Bulharů.

Kulturní specifika. Bulharština sice náleží ke slovanským jazykům, ale protože je z jihoslovanské větve uvedené jazykové skupiny, není příliš češtině českému jazyku podobná, když se v ní projevují i turecké vlivy. K zápisu bulharštiny je používána upravená cyrilice. Bulharský jazyk je od jiných slovanských jazyků odlišný v tom, že neobsahuje pády. Z toho vyplývá, že podstatná jména nejsou skloňována a u sloves absentuje infinitiv. V těchto gramatických zvláštěnostech se promítá vliv rumunštiny nebo albánštiny. Známou odlišností v nonverbální komunikaci je vyjadřování souhlasu či nesouhlasu za pomoci pohybů hlavy. Bulhaři tímto způsobem vyjadřují svůj souhlas či nesouhlas přesně opačným způsobem, než který je obvyklý ve zbytku Evropy. Nesouhlas v některých případech Bulhaři dávají najevo i hlasitým nespokojeným mlasknutím. Poněvadž Bulhaři považují za výrazně neslušné smrkat hlasitě na veřejnosti, utírají si v tichosti v případě potřeby nos.

Nejrozšířenější vírou v Bulharsku je pravoslavné náboženství. Poměrně silné je zde i zastoupení muslimského náboženství, což vyplývá z toho, že zhruba desetina obyvatel jsou Turci vyznávající islám. Z dalších náboženství nemá v Bulharsku již žádné větší vliv. Pokud se týká religiozity, pak pro Bulharsko je charakteristické, že je zde podstatně vyšší míra religiozity, než je tomu obvyklé u nás.

1.4 Někteří další cizinci

Maďaři. První příslušníci tohoto národa k nám začali přicházet po roce 1918. K jejich největšímu přílivu k nám pak došlo v období po druhé světové válce. K deklaraci Maďarů jako národnostní menšiny došlo až po listopadových událostech roku 1989. V roce 1990 vznikl v Praze Svaz Maďarů žijících v českých zemích. Lze konstatovat, že se u nás v současnosti snaží žít plným kulturním životem.

Němci. Mají u nás své specifické postavení. V roce 1921 představovali téměř jednu pětinu všech obyvatel u nás. V roce 1938 byl vypracován tzv. národnostní status k řešení národnostní otázky. Ve shodě s Postupimskou dohodou bylo německé obyvatelstvo od nás odsunuto a zůstalo tak u nás pouze zhruba 250 tisíc Němců. Přelomem byla sedmdesátá léta, kdy u nás vzniklo Kulturní sdružení občanů ČSSR německé národnosti. K nové etapě česko-německých vztahů dochází právě po roce 1989, kdy se k nám vrátilo poměrně velké množství Němců, které provázeli i jejich další spoluobčané, kteří u nás měli své podnikatelské záměry.

Poláci. Poláci tvoří u nás jako jediní výrazně koncentrovanou enklávu osídlení, která se nachází podél hranice s Polskou republikou. Dále se můžeme se zvýšenou koncentrací Poláků setkat v některých oblastech Severočeského, Východočeského a Středočeského kraje. V devadesátých letech u nás vznikl Kongres Poláků v České republice. Pro Poláky je příznačná jejich poměrně výrazná religiozita.

2 Výkon trestu odnětí svobody u cizinců

2.1 Výkon trestu odnětí svobody a jeho účel

Jak vyplývá z ustanovení § 40 odst. 1 zákona o výkonu trestu odnětí svobody, je v průběhu výkonu trestu odnětí svobody odsouzený povinen podrobit se vnitřnímu řádu věznice. Vnitřní řád věznice mimo jiné vymezuje druh a obsah činností, jež jsou pro jednotlivé skupiny odsouzených povinné či dobrovolné. Okruh konkrétních činností, jichž se musí odsouzený zúčastnit nebo které může vykonávat, je stanoven v programu zacházení. Program zacházení je možné vymezit jako základní formu cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného, který věznice stanovuje odsouzenému k dosažení účelu výkonu trestu. Tento program zacházení je stanovován pro každého odsouzeného, s výjimkou případů, kdy má odsouzený vykonat trest či jeho zbytek ve výměře, která nepřesahuje tři měsíce.

Pokud hovoříme o účelu trestu, tak tento je uveden v ustanovení § 23 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon (dále jen „trestní zákon“). Zde se uvádí, že „Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.“ Uvedená formulace účelu trestu je založena na myšlence prevence, která vychází ze třech základních předpokladů:³

- předpokladu existence možnosti s dostatečnou pravděpodobností prognózovat budoucí chování pachatele;
- předpokladu, že prevence může být s velkou pravděpodobností dosaženo, bude-li uložený trest úměrný nebezpečnosti pachatele a jím spáchaného činu pro společnost;
- předpokladu, že na sklony pachatele k páčání trestné činnosti je možné působit represivními a výchovnými prostředky, které jsou v trestu obsaženy.

³ NOVOTNÝ, F, RŮŽIČKA, M. a kol. *Trestní kodexy. Trestní zákon, Trestní řád a související předpisy (komentář)*. 2. doplněné vydání. Praha: Eurounion, 2002, s. 54.

2.2 Specifika výkonu trestu u cizinců

Specifika výkonu trestu cizinců jsou blíže upravena v ustanovení § 72 zákona o výkonu trestu. Tato specifika se týkají možnosti užívání jejich mateřského jazyka, možnosti obracet se nekonzulární či jiné obdobné úřady a možnosti přijímat konzulární návštěvy.

Při umístování odsouzených cizinců⁴ ve věznici se s přihlédnutím k možnostem tyto umísťují tak, aby cizinci se stejným státním občanstvím, případně hovořící stejným či podobným jazykem, mohli spolu komunikovat. Přípustné to není pouze v případech, kdy by takové umístění bylo v rozporu s účelem trestu.

Aby mohl cizinec kultivovat svoji osobnost, může mu věznice umožnit přístup k četbě knih v jazyce, který cizinec ovládá. Taktéž mu může věznice zajistit vhodné podmínky pro výuku českého jazyka. Při vytváření podmínek pro výuku českého jazyka se přitom přihlíží k výměře trestu tak, aby tato výuka vůbec mohla splnit svůj cíl.

Cizince je nezbytné poučit již bezprostředně po přijetí do výkonu trestu o jeho právu obracet se na diplomatickou misi a konzulární úřad státu, kterého je státním občanem. V případě uprchlíků a osob bez státního občanství se odsouzení obdobně poučí o právu obracet se na diplomatickou misi státu pověřeného chránit jejich zájmy či na mezinárodní orgány a mezinárodní organizace, kterých posláním je tyto zájmy chránit.

Cizince je rovněž nutné poučit o právu na přijetí konzulární návštěvy.

Cizince je nutné bezprostředně po přijetí do výkonu trestu poučit o možnosti podat žádost o předání k výkonu trestu do státu, kterého jsou státními občany. Vedle uvedeného musí být cizinec poučen rovněž o právních důsledcích tohoto předání, jestliže takový postup je umožněn mezinárodní smlouvou, jíž je Česká republika vázána.

O veškerých právech a povinnostech je věznice povinna cizince poučit v jeho mateřském jazyce případně v jazyce, kterému cizinec rozumí. O tomto poučení je vyhotovován záznam, jenž cizinec podepíše.

⁴ Za cizince se považují osoby, které nejsou státními občany České republiky.

2.3 Práva odsouzených

Z práv, která se přímo vztahují k problematice vymezené tématem této práce, je možné uvést následující:

- rovnost práv (§ 15 zákona o výkonu trestu) – toto ustanovení, podle něhož odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody přísluší stejná práva za podmínek a v rozsahu stanoveném zákonem o výkonu trestu, je významnou pojistkou proti diskriminaci národnostních a etnických menšin ve výkonu trestu;
- poskytování stravy (§ 16 odst. 1 zákona o výkonu trestu) – podle tohoto ustanovení je odsouzeným poskytována pravidelná strava za podmínek a v hodnotách, jež odpovídají požadavku udržení zdraví; při dodržení tohoto práva se přihlíží ke zdravotnímu stavu odsouzeného, jeho věku a obtížnosti vykonávané práce, přičemž se současně přihlíží v rozsahu, v němž to umožňuje provoz věznice k požadavkům kulturních a náboženských tradic odsouzených;
- právo na poskytování duchovních služeb (§ 20 zákona o výkonu trestu) – odsouzenému je zajišťováno právo na poskytování duchovních služeb; toto právo je realizováno tím, že věznice umožňují konat obvykle v době pracovního klidu v době vymezené vnitřním řádem věznice společné náboženské obřady odsouzených; účast na nich je dobrovolná. Vykonávat duchovní služby v místech výkonu trestu odnětí svobody jsou oprávněny jen ty registrované církve a náboženské společnosti, jimž bylo přiznáno oprávnění k výkonu tohoto práva podle zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností (zákon o církvích a náboženských společnostech); (dále jen „církev“). Církev se může poskytováním duchovní služby podílet na naplňování účelu výkonu trestu především následujícími činnostmi:
 - konáním bohoslužeb pro odsouzené zámce;
 - individuálními rozhovory, pastoračními návštěvami, jakož i umožněním individuálního přístupu k náboženským úkonům;
 - vedením studijních hodin, při nichž jsou vykládány náboženské texty;
 - zajišťováním duchovní a náboženské literatury a zpěvníků;
 - pořádáním přednášek a besed, především s etickou tematikou, eventuálně koncertů hudebních skupin a jednotlivců;
 - přípravou odsouzených na jejich propuštění;
 - dalšími vhodnými formami, které přispívají k dosažení účelu výkonu trestu.

- právo na uspokojování kulturních potřeb – podstata tohoto práva spočívá v možnosti odsouzeného objednat si na svůj náklad knihy, denní tisk a časopisy, včetně zahraničních, a to za předpokladu, že jsou rozšiřovány v České republice, jakož i v možnosti odsouzeného si bezplatně půjčovat z vězeňské knihovny knihy včetně odborných publikací a právních předpisů; realizací tohoto práva je respektováno právo odsouzeného cizince na pěstování jeho kulturních zvyklostí i v podmínkách výkonu trestu;
- právo používání dalších věcí – díky jeho realizaci má odsouzený možnost půjčovat si a hrát společenské hry, jež jsou ve věznici k dispozici; součástí tohoto práva je i umožnění odsouzenému zakoupení, zaslání, eventuálně dovezení a používání dalších věcí, majících vztah k zajištění jeho dalšího vzdělávání, programu zacházení, popřípadě zájmové činnosti, nebudou-li tyto věci v rozporu s účelem výkonu trestu a jejich množstvím, povaha nebo užívání nebudou narušovat pořádek v ubytovacím prostoru či škodit na zdraví anebo omezovat ostatní odsouzené;
- právo nákupu potravin a věcí osobní potřeby – u některých cizojazyčných vězňů s velmi odlišnými stravovacími zvyklostmi může mít velký význam; jeho podstatou je možnost odsouzeného nakupovat v prodejně věznice potraviny a věci osobní potřeby, eventuálně věci pro zájmovou a vzdělávací činnost, popřípadě k realizaci programu zacházení. Ve věznicích jsou pro tento účel zřizovány pro odsouzené prodejny s potravinářským, drogistickým a průmyslovým zbožím. Pokud není možné nákup uvedeného zboží provést v prodejně věznice, bývá zajišťován prostřednictvím Vězeňské služby.
- právo na ochranu práv odsouzených včetně prostředků právní ochrany (§ 26 zákona o výkonu trestu) – toto právo je velmi významné pro zajištění výkonu předchozích práv cizince ve věznici v těch případech, kdy mu není realizace kteréhokoliv z nich umožňována; v rámci tohoto práva tak má odsouzený k uplatnění svých práv a oprávněných zájmů možnost podávat stížnosti a žádosti orgánům příslušným k jejich vyřízení; součástí tohoto práva je i právo na poskytování právní pomoci advokátem.

2.4 Programy zacházení

Paukertová o programu zacházení uvádí následující: „Zahrnuje pracovní, vzdělávací, terapeutické a zájmové aktivity s diferencovaným přístupem ke každému odsouzenému pře jejich realizaci. Složení programu zacházení musí vždy sledovat dosažení účelu výkonu trestu. Odsouzený má mít možnost zvolit si z těch programů,

kteřé správa věznicje považuje za vhodné. Pokud si žádný z těchto programů nezvolí, účastní se minimálního programu stanoveného vnitřním řádem věznicje.“⁵

Program zacházení (dříve resocializační nebo reedukační program) je věznicí zpracováván na základě komplexní zprávy o odsouzeném. Komplexní zprávu, na jejímž základě je program zacházení zpracováván, je možno charakterizovat jako shrnutí výsledků psychologického, pedagogického, eventuálně lékařského posouzení, jakož i jiných materiálů k osobě odsouzeného, které jsou dostupné. Obsah komplexní zprávy je důvěrný. Na vypracovávání programu zacházení věznicje v případě potřeby spolupracuje s příslušnými orgány sociálního zabezpečení.

Program zacházení zohledňuje délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny jeho trestné činnosti. Obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na jeho osobu, metody zacházení s odsouzeným, jež směřují k dosažení cíle, a konečně i způsob a četnost hodnocení. Podle ustanovení § 41 odst. 3 zákona o výkonu trestu je pravidelnou součástí programu zacházení rovněž určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, která směřuje k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Program zacházení musí pro odsouzeného minimálně tři měsíce před propuštěním vytvářet podmínky pro jeho samostatný způsob života. Odsouzenému musí být umožněn výběr, jestliže u něj přichází v úvahu více variant programu zacházení.

Program zacházení naplňuje dvě základní funkce:⁶

- nabízí odsouzenému příležitost ověřit si, je-li schopen sám podstoupit konfrontaci se svými předchozími i stávajícími problémy;
- poskytují personálu věznicje větší prostor k porozumění vzorových prvků chování odsouzených.

Programy zacházení bývají zaměřeny na pokrytí těchto stěžejních oblastí:⁷

- práce – obsahem této oblasti jsou pracovní aktivity, které jsou nezbytné k ekonomickému zabezpečení odsouzených, a jež jsou současně zaměřeny k tomu, aby odsouzení byli vedeni k odpovědnosti, k získání pracovních návyků,

⁵ PAUKERTOVÁ, J., SOCHŮREK, K. *Penitenciární psychologie*. 1. vydání. Stráž pod Ralskem: IVVS, 2002, s. 32.

⁶ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie. II. díl. Teorie a praxe zacházení s vězňenými*. 1. vydání. Liberec: Technická univerzita v Liberci, s. 47.

⁷ FISCHER, S. *Etopedie v penitenciární praxi*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2006, s. 107.

dovedností a zkušeností, jakož i k tomu, aby byla řada sociálních a psychických aspektů uvedena do určitého řádu a tím bylo podporováno udržení sociálních vazeb vězně; součástí pracovních aktivit, které tvoří součást programu zacházení je zaměstnávání, práce a činnosti nezbytné k zajištění každodenního chodu věznice a pracovní terapie vedená specialisty vězeňské služby⁸;

- vzdělání – do této oblasti spadají edukační aktivity, jež jsou diferencovány v závislosti na úrovni vzdělání a kognitivních předpokladů; jsou kromě jiného zaměřeny na utváření vyšších sociálních dovedností, jimiž např. jsou smysl pro morální hodnoty, empatie apod.; ve věznicích mohou mít tyto aktivity podobu vzdělávání organizovaného či realizovaného středními odbornými učiteli, odbornými učiteli a učiteli, vzdělávání, jež je vedeno nebo kontrolováno pracovníky vězeňské služby nebo vzdělávání v rámci naší školské soustavy, a to včetně korespondenční formy;
- osobnost – jedná se o rozličné specializované terapeutické aktivity a postupy, které jsou orientovány na eliminaci negativních symptomů, které vyplývají z konkrétních poruch; jsou zaměřeny např. na schopnost řešit zátěžové situace, schopnost řešit potřeby způsobem, který je společensky akceptovatelný aj.;
- volný čas – zde se jedná o volnočasové aktivity, které jsou zaměřeny na společensky přijatelné způsoby uspokojování potřeb a zájmů; tyto aktivity jsou zaměřeny na kultivaci vězně;
- rodinné a sociální vazby a vztahy – jde o extramurální aktivity, které jsou orientovány na udržení, respektive rozvoj rodinných a sociálních vztahů a vazeb.

Při zpracovávání programu zacházení je vhodné se držet některých pedagogicko psychologických zásad:⁹

- individuální přístup – je třeba respektovat osobnost odsouzeného a jeho individuální zvláštnosti, psychické vlastnosti, charakter apod.;
- motivace – např. má-li odsouzený rodinu, je možné jej motivovat snahou o dosažení podmíněného propuštění a brzkého návratu k rodině apod.;

⁸ Viz Vyhláška č. 345/1995 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody.

⁹ PAUKERTOVIČ, J., SOCHŮREK, K. *Penitenciární psychologie*. 1. vydání. Stráž pod Ralskem: IVVS, 2002, s. 35.

- přiměřenost – v rámci programu zacházení je možné na vězně klást pouze takové požadavky, jež jsou přiměřené jeho rozumovým schopnostem, vzdělání, vůli a jiným podobným charakteristikám;
- komplexnost – v programu zacházení by mělo jít o vytváření určitých soustav návyků, postojů, respektive jejich korekce a náprava;
- zpětná vazba – v průběhu realizace programu zacházení je nutno vězně pozorovat, vést s ním pohovory, ujišťovat o něm, jestli si zve návštěvy, jaké jsou jeho projevy v kolektivu, v průběhu psychoterapie, sociálně psychologickém výcviku atp.;
- cílevědomost – program zacházení musí být stejně jako kterékoliv jiné výchovné působení cílevědomý, což znamená, že musí směřovat k určitému, jasně stanovenému a přiměřenému cíli, a sice hlavně se zřetelem k osobnosti odsouzeného, jeho životním zkušenostem apod.;
- systematickosti – působení v rámci programu zacházení musí být realistické a vězni srozumitelné;
- soustavnost – k působení na vězně musí docházet v co možná nejdelším časovém úseku, aktivity musí být navzájem provázané a musí směřovat k cíli a změnám v postojích a osobnosti vězně;
- perspektivnost – v tomto ohledu je možno uvést, že vězeň nesmí z programu zacházení nabýt pocitu samoúčelnosti a zmaru, který lze vyjádřit lapidárně slovy, že se děje jen „jako“.

Poněvadž v centru pozornosti této práce stojí věznění cizinci je nutno uvést, že na ně se vztahuje další zásada (princip), a to zásada zohlednění specifčnosti osobnosti odsouzeného. Tato zásada se kromě cizinců uplatňuje i při sestavování programů zacházení pro ostatní zástupce zvláštních skupin odsouzených, kterými mohou být mladiství, matky s dětmi, sexuální devianti, osoby trvale pracovně nezařaditelní, psychopati, odsouzení problémoví uživatelé drog nebo odsouzení vykonávající výjimečný trest (doživotní trest nebo trest dlouhodobý).

K tomu, aby byl program zacházení efektivní, musí být pravidelně vyhodnocován. Urbanová k tomuto uvádí následující: „Proces přeměny osobnosti nemůže být ponechán živelnému vývoji. Nápravně výchovné působení se musí stát

individuálně diferencovaným procesem, jehož základem bude systematické a plánovité hodnocení odsouzeného.¹⁰

V rámci programů zacházení je možné stanovit určité druhy. Větší množství druhů programů zacházení umožňují aplikovat na vězni ten program zacházení, který bude pro něj optimální, tzn. který bude nejvíce vyhovovat jeho potřebám, schopnostem apod. Především se jedná o následující druhy výchovných programů:¹¹

- pracovní programy – jeho cílem je osvojení návyků a dovedností;
- vzdělávací programy a aktivity – může se jednat o dokončení školní docházky, vyučení v oboru, studium na střední či vysoké škole aj.;
- volnočasové aktivity – jsou zaměřeny na rozvoj kulturních, sportovních, jazykových či rukodělných zájmů a zálib;
- terapeutické programy – jedná se o speciální výchovné postupy, v rámci kterých jde o získávání sociálních dovedností, které jsou prospěšné a využitelné k dalšímu životu na svobodě;
- programy a aktivity vedoucí k výcviku ve zvládnání konfliktních situací a tréninky zvládnání agrese (používá se též pojem sociálně psychologický výcvik);
- sociálně právní poradenství – je možné jej považovat za vhodný způsob řešení sociálních problémů;
- extramurální programy – jsou jimi vycházky nebo přerušení výkonu trestu;
- obecné metody – nazýváme jimi metody stanovené zákonem, předpisy nebo jinými právními normami, jež upravují kázeň a pořádek, hygienu, práva a povinnosti apod.;
- speciální programy a aktivity – rozumíme jimi pedagogické, psychologické a terapeutické metody, které jsou zaměřeny na individuální a skupinovou práci s odsouzenými.

Plnění programu zacházení odsouzeným je podkladem jeho hodnocení k eventuálnímu opuštění věznice v souvislosti s programem zacházení v doprovodu zaměstnance věznice (může se jednat o návštěvu sportovního zápasu, kulturního představení atp.), opuštění věznice v souvislosti s návštěvou vězně, přerušení výkonu

¹⁰ URBANOVÁ, M., DOBEŠOVÁ, I. Penitenciární problematika osobnosti odsouzeného. In: SUCHÝ, O a kol. Osobnost pachatele. Praha: VÚK, 1986, s. 9.

¹¹ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie. II. díl. Teorie a praxe zacházení s vězňými.* 1. vydání. Liberec: Technická univerzita v Liberci, s. 45.

trestu odnětí svobody či hodnocení pro soud k jeho rozhodování při přeřazení do mírnějšího typu věznice nebo podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

PRAKTICKÁ ČÁST

3 Výzkum vytváření podmínek výkonu trestu odnětí svobody u cizinců

V teoretické části byly vyloženy právní a pedagogické aspekty výkonu trestu odnětí svobody u cizinců. Z podmínek uvedených v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody je zřejmé, že naše stávající legislativa dává pracovníkům věznic dostatek možností, jak respektovat specifika vězňů – cizinců s ohledem na jejich kulturní či jiné zvláštnosti. Tato situace je navíc i plně v souladu s pedagogickým požadavkem (principem) na individualizaci trestu, který se u vězněných cizinců pojí s nutností překonávat jazykové a jiné bariéry. Výzkum provedený v souvislosti se zpracováním této bakalářské práce se pokoušel v našich vybraných věznicích mapovat, nakolik jsou zákonem dané možnosti individualizace trestu u cizinců využívány v praxi.

3.1 Cíl výzkumu a použitá metoda

Jak už do jisté míry vyplývá ze shora uvedeného, výzkum byl pojat jako deskriptivní, tj. takový, jehož cílem je zjistit, jaká je zkoumaná realita. V daném případě bylo cílem zjistit, zda a případně v jaké míře jsou pracovníky Vězeňské služby České republiky využívány zákonem umožňované cesty individualizace trestu u vězněných cizinců. Za individualizaci tu byla přitom považována snaha zaměstnanců věznic vycházet vstříc požadavkům vězněných cizinců na dodržování zvyklostí, stravovacích návyků, projevů religiozity a jiných projevů jejich kultury.

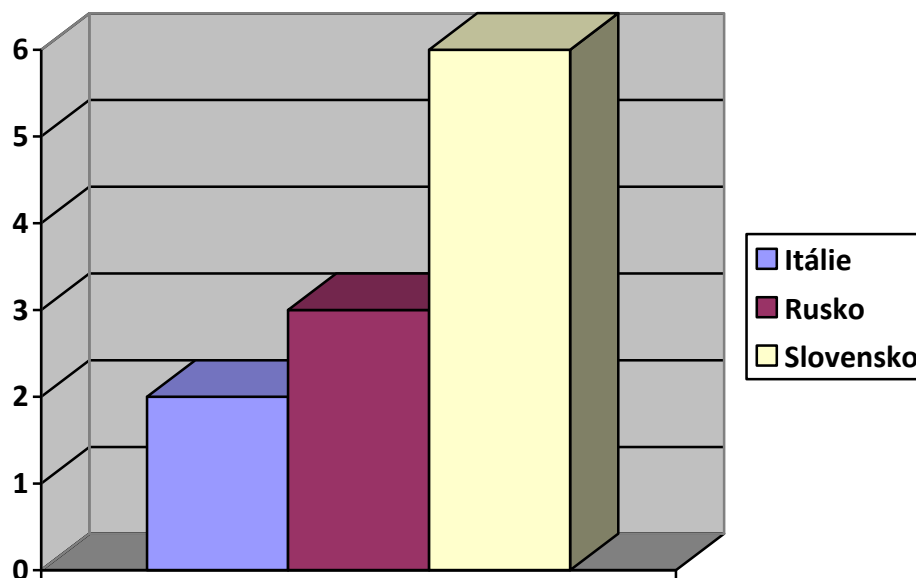
Vzhledem k tomu, že věznic jsou pracovišti s velmi přísným režimem, zvolil jsem jako výzkumnou metodu dotazník, ačkoliv jsem si vědom, že tento neumožňuje získat řadu doplňujících údajů, které by bylo možné získat v průběhu rozhovoru. K metodě rozhovoru jsem nesáhl taktéž z toho důvodu, neboť by musel být u každé komunikace s vězněm tlumočnick, což by bylo velmi náročné. Nakonec jsem tedy zvolil již zmíněnou metodu dotazníku, což s sebou přinášelo rovněž úskalí v podobě nutnosti překladu dotazníku v českém jazyce do několika jazyků národů, o nichž jsem věděl, že se jejich příslušníci nacházejí u nás ve výkonu trestu. Překlad však nebyl nezbytný jen při předkládání dotazníku cizincům, nýbrž i po jejich vyplnění, což jsem si původně

vůbec neuvědomil, poněvadž v dotazníku byly velmi často otevřené otázky, které dávaly respondentům možnost se vyjádřit dle jejich libovůle.

3.2 Složení výběrového souboru

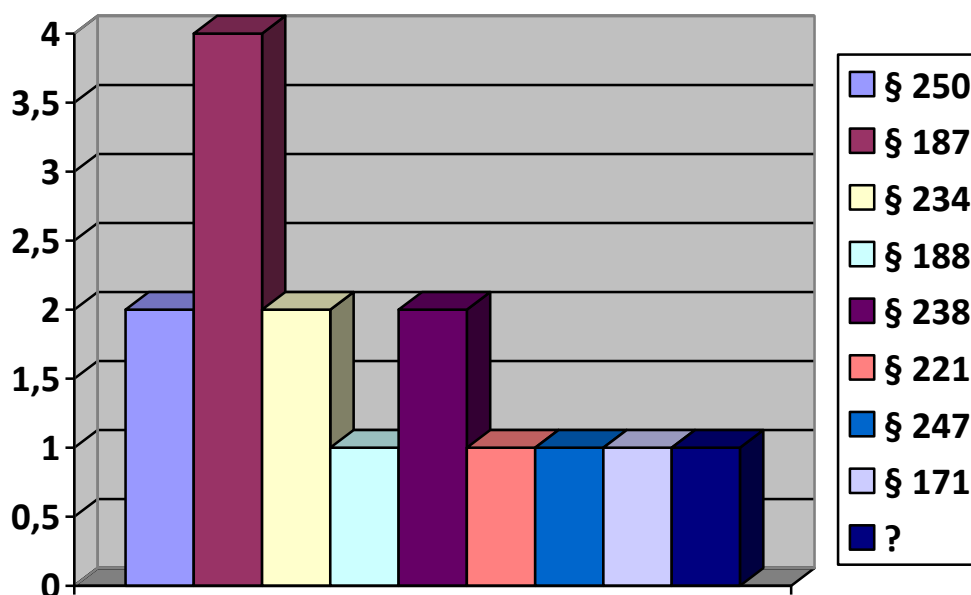
Do výběrového souboru měli být dle mého záměru vybráni cizinci, kteří vykonávají trest odnětí svobody ve věznicích Praha-Pankrác, Praha-Ruzyně, Oráčov a Plzeň-Bory. Na moji žádost o předložení dotazníku cizincům a jeho vyplnění reagovalo vedení věznic Praha-Ruzyně a Plzeň-Bory zamítavě. Nakonec tak bylo s žádostí o vyplnění dotazníku osloveno 25 cizinců, z nichž pouze 11 dotazníků skutečně vyplnilo a vrátilo. Návratnost dotazníků tak byla 44 %, což není zase tak špatný výsledek, ale očekával jsem lepší. Složení cizinců – respondentů je zřejmé z následujícího grafu.

Graf 1: Národnostní složení respondentů

U dotazovaných respondentů bylo taktéž zjišťováno, za jaký trestný čin byli odsouzeni k trestu odnětí svobody. Zde bylo zjištěno, že škála trestných činů byla poměrně pestrá, kdy se jednalo v některých případech i o trestné činy velmi závažné. Jeden z cizinců dokonce označil hned několik trestných činů, za něž byl k pobytu ve vězení odsouzen. Struktura respondentů podle tohoto kritéria je uvedena v grafu č. 2.

Graf 2: Struktura trestné činnosti respondentů

Legenda:

§ 250 – podvod § 234 – loupež § 238 – porušování domovní svobody
 § 187, § 188 – nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů
 § 221 – ublížení na zdraví (úmyslné) § 171 maření výkonu úředního rozhodnutí
 § 247 – krádež ? – právní kvalifikaci nebylo možno z odpovědi zjistit

3.3 Výsledky výzkumu

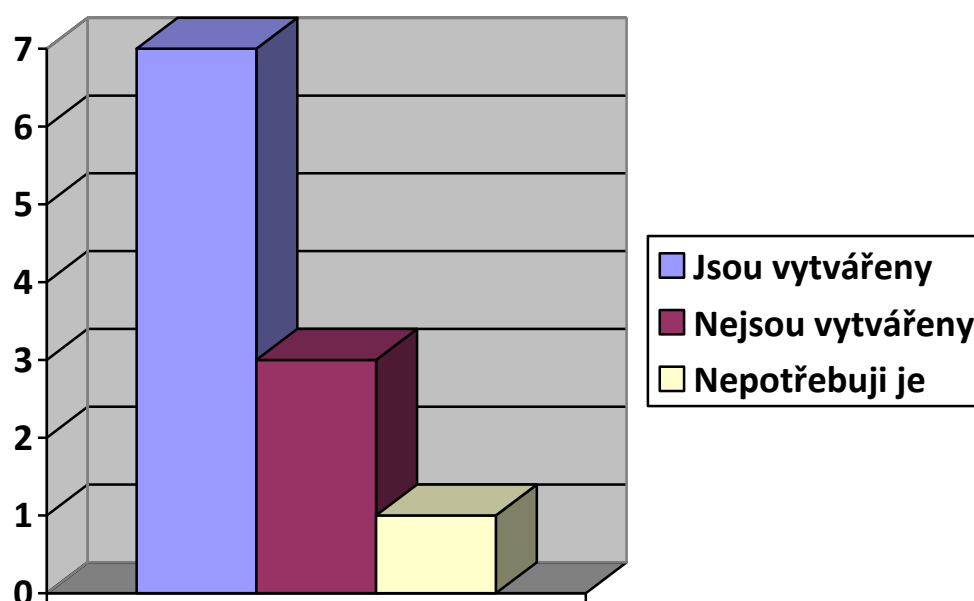
První otázka z dotazníku zjišťovala, zda byl někdo z respondentů odsouzen i v jiné zemi než u nás. U této otázky měl dotazovaný, který odpověděl kladně, zároveň uvést, jaké byly odlišnosti vězeňského zařízení. Zde bylo zjištěno, že 9 vězňů doposud odsouzeno v jiné zemi nebylo. Dva tak již ve výkonu trestu odnětí svobody byli, avšak jen jeden z nich se vyjádřil k tomu, jaké byly odlišnosti pobytu ve vězení. Jeden z dotázaných Slováků přitom uvedl, že v naší republice je oproti jeho vlasti „lepší režim“, aniž by blíže specifikoval, co touto odpovědí měl na mysli.

Poměrně překvapivě výzkum u respondentů ukázal, že se žádný z nich neseťkal ze strany vězeňské ostrahy či že strany vězňů xenofobie vůči vlastní osobě. Bylo by možná zajímavé, jak by stejní jedinci odpověděli, když by byli dotazováni k tomu, zda

se s takovými projevy setkali ve vztahu k jiným osobám. Za překvapivé výsledky je možné toto zjištění výzkumu označit proto, že v literatuře bývá v některých případech rasismus uváděn jako problém vězeňství.¹²

Výsledky výzkumu k otázce, zda jsou cizincům vytvořeny vhodné podmínky pro výuku českého jazyka, jak má na mysli zákon o výkonu trestu odnětí svobody, jsou uvedeny v následujícím grafu.

Graf 3: Vytváření vhodných podmínek pro výuku českého jazyka

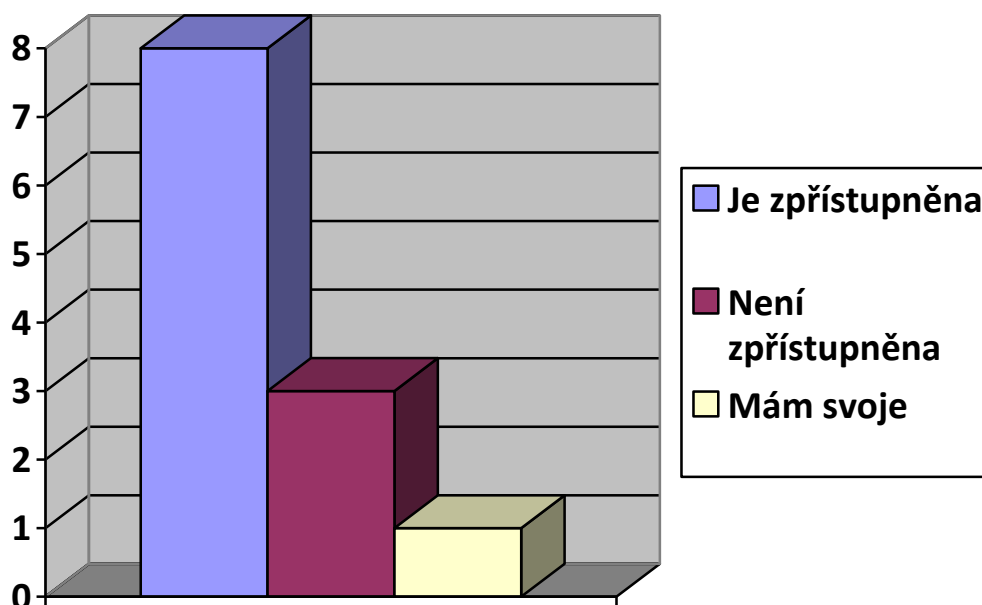
Z grafu je zřejmé, že převážná část vězňených cizinců je s možností výuky českého jazyka spokojena. Respondent, který uvedl, že vytvoření podmínek ke studiu českého jazyka nepotřebuje, byl ze Slovenska, přičemž tento uvedl, že v České republice absolvoval Základní devítiletou školu.

S těmito výsledky zcela přesně korespondují odpovědi k otázce, zda je respondentům zpřístupněna četba knih v jazyce, který ovládají. Zde výsledky dopadly (jak ostatně vyplývá z grafu 4) totiž stejně, jen respondent ze Slovenska ve své odpovědi uvedl, že má svoje knihy. Z toho důvodu není závislý na tom, co je mu

¹² Srovnej např. HANUŠ, B. *Primární základy penologie*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola Jana Amose Komenského, 2005, s. 25 a jinde.

poskytnuto pracovníky vězeňské služby. Rovněž v tomto případě na straně vězňů převažuje spokojenost s podmínkami, které jsou jim v tomto ohledu ve věznici vytvářeny.

Graf 4: Zpřístupnění knih v jazyce, jenž vězni ovládají

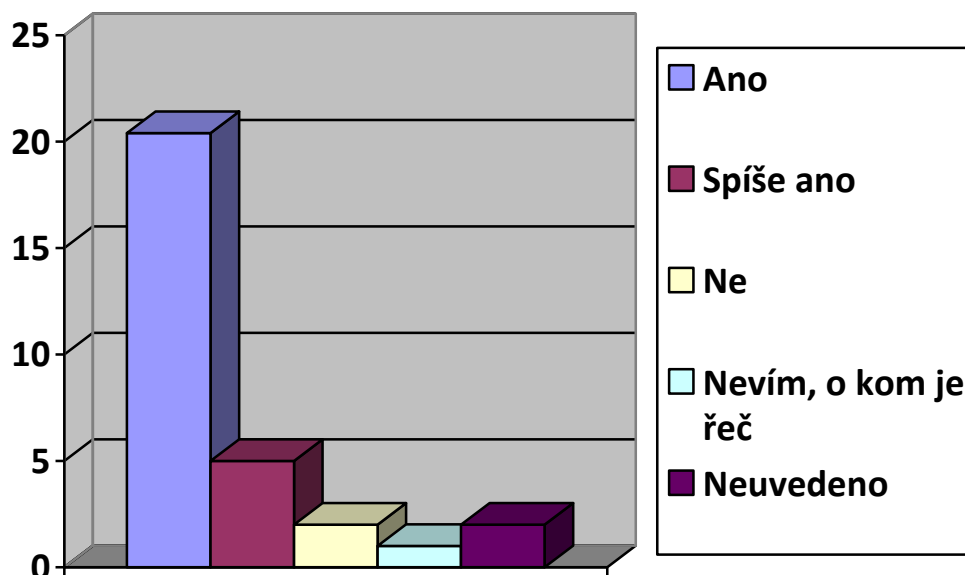

Další otázka dotazníku byla zaměřena na vytváření podmínek pro dodržování specifických požadavků vězňů na stravu, které vyplývají např. z potřeb diety, alergie nebo z náboženských důvodů. Zde osm dotázaných uvedlo, že tyto požadavky jsou vůči nim dodržovány, pouze jediný z nich uvedl, že mu tyto podmínky vytvářeny nejsou a zbytek do celkového počtu, tj. dva vězni uvedli, že takové požadavky nemají (respektive odpověď znění „nepotřebuji“). Z těchto výsledků je tedy patrné, že i zde jsou věznění cizinci s podmínkami, které jsou jim ve věznicích vytvářeny, z valné většiny spokojeni.

Ze strany vězeňské služby je možno pozorovat snahu vycházet vězňům z jiných zemí, kteří nemají dostatečnou znalost českého jazyka, vytvářením podmínek pro činnost tzv. mediátorů, což jsou vybraní pracovníci oddělení výkonu vazby a trestu věznic a vazebních věznic o tuto problematiku a se základní znalostí cizích jazyků. U vězňů tak bylo zjišťováno, jak jsou s činností mediátorů spokojeni, přičemž bylo

zjištěno, že jich převážná část spokojena je. Výsledky výzkumu k této otázce, které dokládají uvedené tvrzení, uvádí graf 5.

Graf 5 Spokojenost vězňů s činností tzv. mediátorů

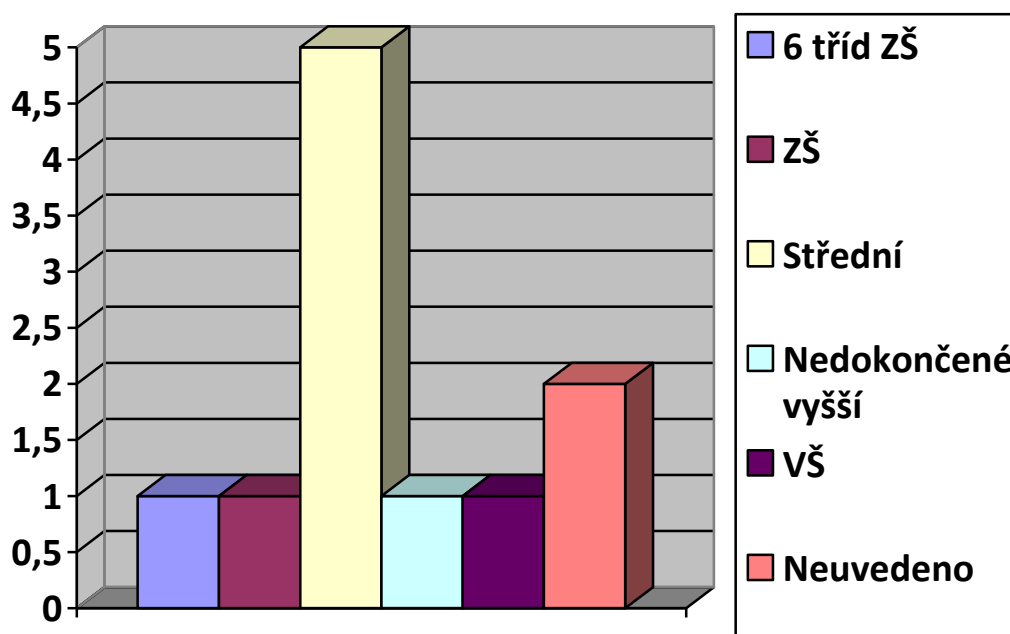

U respondentů bylo zjišťováno i to, jakého jsou vyznání. Spektrum náboženství bylo u dotazovaných cizinců opravdu velmi různorodé. Dva z nich byli pravoslavní, jeden evangelík, dva muslimové, dva buddhisté, jeden katolík, jeden súfista¹³ a dva vězni byli bez vyznání. Vzhledem k tak vysoké religiozitě vězňů bylo zajímavé zjišťovat, nakolik je jim ze strany personálu věznice umožněno provozovat úkony spjaté s náboženstvím, které vyznávají. Rovněž v tomto ukazateli bylo zjištěno, že vězňům je vycházeno vstříc. Osm z devíti věřících totiž uvedlo, že je jim umožněno provozovat úkony spojené s jejich náboženstvím. Zbylí dva vězni byli bez víry, takže s největší pravděpodobností žádné takové podmínky nevyžadovali.

Poslední baterie otázek u cizinců zjišťovala, jak jsou na tom se vzděláním a možnostmi pracovního uplatnění. Pokud se týká nejvyššího dosaženého vzdělání, pak k tomuto byly zjištěny výsledky, jež jsou uvedeny v grafu 6.

¹³ Súfista je stoupenec jedné z odnoží Islámu, tzv. súfismu. Blíže viz k této problematice např. na <http://www.iencyklopedie.cz/sufismus/>

Graf 6: Nejvyšší dosažené vzdělání dotazovaných vězňů

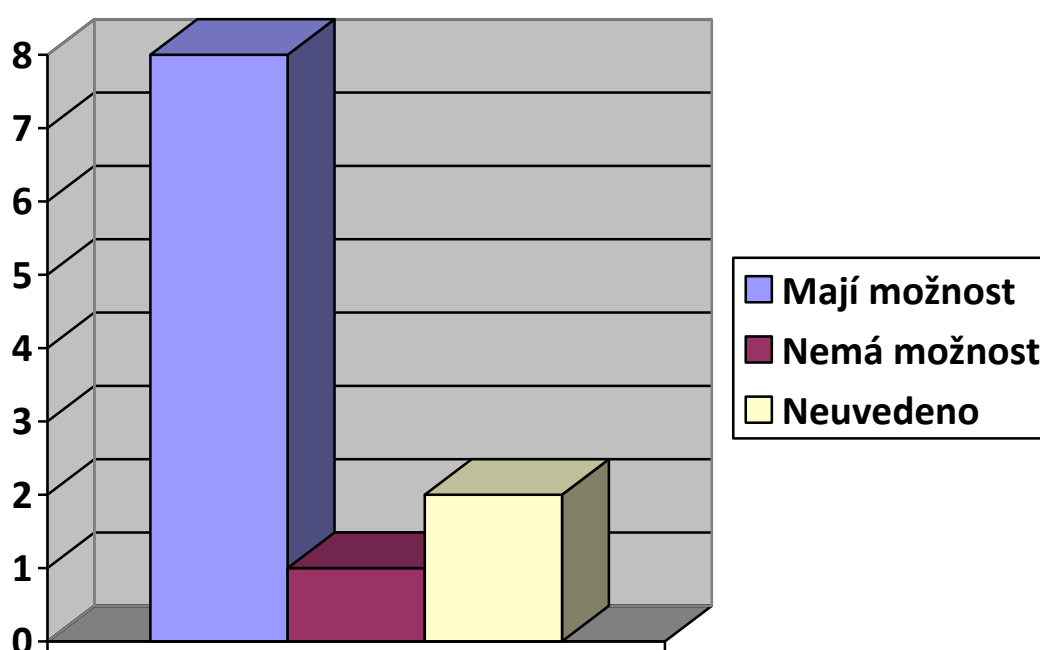
Jedna z otázek dotazníku u respondenta zjišťovala, zda si eventuálně hodlá během svého pobytu v nápravném zařízení zvýšit své vzdělání. Téměř polovina respondentů dosáhla středního vzdělání, avšak žádný z nich neprojevil zájem zvýšit si své vzdělání. Tuto snahu projevil pouze vězeň, který uvedl, že jeho nejvyšším dosaženým vzděláním je šest tříd základní školy. Jeden respondent se k této otázce vůbec nevyjádřil a zbytek, čili devět oslovených vězňů je rozhodnuto, že si své vzdělání ve vězení zvyšovat nebude.

Obdobná otázka směřovala k případnému předsevzetí vězňů zvýšit si v průběhu pobytu v nápravném, zařízení svoji profesní kvalifikace. Zde se výsledky příliš nelišily od výsledků uvedených u předchozí otázky. Největší skupina je přitom rozhodnuta, že si svoji profesní kvalifikace ve vězení zvyšovat nehodlá. Jeden respondent neuvedl k tomuto dotazu žádnou odpověď. Pouze dva dotazovaní se vyjádřili v tom směru, že si chtějí profesní kvalifikaci během pobytu ve vězení zvýšit.

Poslední otázka, která se dotazovala na to, zda je vězňům umožněno ze strany pracovníků věznice zvýšit si profesní kvalifikaci, dala vcelku jasnou odpověď na otázku, co je příčinou toho, že jen minimum z nich má o tuto záležitost zájem. Jak totiž vyplývá z grafu 7, s výjimkou jediného respondenta se zbytek vyjádřil buď v tom

směru, že jim tato eventualita umožněna je, případně se nevyjádřil vůbec, což lze považovat za známku neutrálního postoje. I v tomto ohledu se tedy ukázalo, že cizojazyčným vězňům je ze strany personálu věznice vycházeno vstřícně. Ti však nabízené možnosti nevyužívají, což je samozřejmě jejich právo, na straně druhé však nedochází k jejich dalšímu rozvoji, který by zcela jistě přispěl k tomu, aby znovu nesklouzli ke kriminální dráze.

Graf 7: Možnost zvýšení profesní kvalifikace u vězňů

Závěrem lze tedy k výsledkům výzkumu zcela jednoznačně konstatovat, že ve většině zjišťovaných ukazatelů, které se vztahovaly v dotazníku k individualizaci výkonu trestu, vykazovala převážná část respondentů s těmito ukazateli spokojenost. Jinými slovy vyjádřeno, bylo zjištěno, že pracovníky Vězeňské služby České republiky jsou v dostatečné míře využívány zákonem umožňované cesty individualizace trestu u vězněných cizinců.

Závěr

Problematika účelu trestu, především pak trestu odnětí svobody stojí v centru pozornosti různých odborníků již po dlouhou dobu. V odborných kruzích přitom panuje shoda v tom směru, že efektivní a smysluplné výchovné působení musí mít individualizovaný charakter, který respektuje individuální zvláštnosti každého jedince, ať se již jedná o jeho charakter, temperament, kognitivní možnosti apod. Tato práce se zabývala jednou z těchto charakteristik, která je specifická pouze pro určité osoby, které se nacházejí ve výkonu trestu odnětí svobody, a to charakteristikou odlišného národnostního původu.

Je přitom nutné si uvědomit, že s nárůstem trestné činnosti cizinců vyvstala potřeba efektivního a adekvátního reedukačního působení na tyto osoby, a to tím spíše, že se cizinci dopouštějí na našem území nezřídka i velmi závažných trestných činů a stávají se součástí sítě organizované kriminality, která působí na našem území v posledních zhruba deseti letech.

Příliv cizinců k nám nastal v podstatě okamžité poté, kdy došlo k uvolnění přísných opatření na hranicích naší země. Zpočátku byla naše země pouze stanicí k přechodnému pobytu cizinců při jejich tranzitu dále na západ, později se však naše země stále častěji stávala zemí cílovou. K národům, které se zde natrvalo usazují, nebo které zde pobývají dlouhodobě, náleží Slováci, Vietnamci, Ukrajinci, Poláci, Rusové, Němci či Bulhaři. Řada z těchto národů se vyznačuje specifiky, která je možno zařadit do oblastí stravování, náboženství apod.

Během pobytu ve vězení i cizinci absolvují program zacházení s odsouzeným. Tyto programy zahrnují pracovní, vzdělávací, terapeutické a zájmové aktivity, které jsou diferencovaně zvoleny s ohledem na osobu odsouzeného. Při realizaci programu zacházení je možné taktéž využít ze strany odsouzeného cizince řadu práv, která mají přispět k respektování kulturních zvláštností, které vyplývají z jeho socializace v jiném než našem prostředí. Na specifika pobytu ve vězení v případě cizinců pamatuje i zákon o výkonu trestu odnětí svobody, který obsahuje i ustanovení o specifických výkonech trestu u cizinců.

Nakolik je využíváno zákonných možností a pedagogických poznatků o diferencovanosti reedukačního působení na cizojazyčné vězně v běžné každodenní praxi

v našich věznicích, to bylo předmětem výzkumu, jenž byl proveden v souvislosti se zpracováním této práce. Zde bylo zjišťováno, zda je vězňů – cizinců vytvářen ze strany personálu věznic dostatečný prostor k realizaci jejich sociálních, kulturních, náboženských a vzdělávacích potřeb. Výzkumem přitom bylo zjištěno, že valná většina vězňů je s možnostmi, které jsou jim ve věznicích vytvářeny spokojena, ba dokonce některé z nich ani nevyužívají. Je tedy možno vyslovit závěr, že naše věznice jsou na tom z pohledu individualizace výkonu trestu cizojazyčných vězňů poměrně dobře.

Seznam použité literatury

- BARTOŇOVÁ, M. *Současné trendy v edukaci dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v České republice*. 1. vydání. Brno: MSD, 2005, 420 s. ISBN 80-86633-37-3
- BUDILOVÁ, L., HIRT, T. *Policista v multikulturním prostředí. Informační manuál pro Policii ČR*. Praha, 2006. ISBN 80-903510-1-8
- ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. 1. vydání. Praha: Policejní akademie České republiky, 2002, 148 s. ISBN 80-7251-104-1
- FISCHER, S. *Etopedie v penitenciární praxi*. 1. vydání. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2006,
- HANUŠ, B. *Primární základy penologie*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola Jana Amose Komenského, 2005, 95 s. ISBN 80-86723-14-3
- MEZNÍK, J., KALOVODOVÁ, V., KUČHTA, J. *Základy penologie*. 1. vydání, 78 s. ISBN 80-2101248-X
- NOVOTNÝ, F, RŮŽIČKA, M. a kol. *Trestní kodexy. Trestní zákon, Trestní řád a související předpisy (komentář)*. 2. doplněné vydání. Praha: Eurounion, 2002.
- PAUKERTO VÁ, J., SOCHŮREK, K. *Penitenciární psychologie*. 1. vydání. Stráž pod Ralskem: IVVS, 2002.
- SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie. II. díl. Teorie a praxe zacházení s vězňenými*. 1. vydání. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 77 s. ISBN 978-80-7372-204-3
- URBANOVÁ, M., DOBEŠOVÁ, I. Penitenciární problematika osobnosti odsouzeného. In: SUCHÝ, O a kol. *Osobnost pachatele*. Praha: VÚK, 1986
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vydání. Praha: Portál, 2004, 807 s. ISBN 80-7178-802-3
- Vyhláška č. 345/1995 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody.
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

PŘÍLOHY

Dotazník

Dotazník je anonymní a zcela dobrovolný. Veškeré získané informace budou uvedeny jako příloha v bakalářské práci na téma Zvláštnosti výchovných programů u cizojazyčných odsouzených ve věznicích.

1. Za jaký delikt jste byl v ČR odsouzen?

2. Byl jste již odsouzen i v jiných zemích? Pokud ano, sdělte základní odlišnosti vězeňského z(a)řízení...

3. Máte pocit, ať již ze strany vězeňské ostrahy nebo ze strany vězňů, xenofobie vůči vlastní osobě?

4. Jsou vám umožněny vhodné podmínky pro výuku českého jazyka (v souladu se zák. č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně souv. zákonů)?

5. Je vám zpřístupněna četba knih v jazyce, který ovládáte?

6. V případě specifických požadavků na stravu (dieta, alergie, náboženství), jsou tyto požadavky dodržovány?

7. Jak jste spokojen s výkonem tzv. mediátorů (pozn. vybraní pracovníci oddělení výkonu vazby a trestu věznic a vazebních věznic se zájmem o tuto problematiku a se základní znalostí cizích jazyků)?

8. Jakého jste náboženského vyznání?

9. Je Vám umožněno provozovat úkony spjaté s Vaším náboženstvím?

10. Jakého jste dosáhl nejvyššího vzdělání?

11. Hodláte si, během pobytu v nápravném zařízení, své vzdělání eventuálně zvýšit?

12. Hodláte si, během pobytu v nápravném zařízení, zvýšit svou profesní kvalifikaci?

13. A jestli ano, je Vám to umožněno?